

Dima Wannous

De opgejaagden

Vertaald uit het Arabisch door Djûke Poppinga

SIGNATUUR

2018

Vijftien jaar geleden

Exact vijftien jaar geleden zat ik in de kliniek van dokter Kamiel. Lees je wat ik nu schrijf, Kamiel? Gaat er een belletje in je hoofd rinkelen bij het horen van dat getal? Vijftien jaar, Kamiel. Dit is wat er bedoeld wordt met 'al die jaren'. En dat terwijl jij in mijn droom al bij vierenhalf jaar spreekt over 'al die jaren'.

Ik zat dus in dat piepkleine kliniekje, dat net genoeg ruimte had voor een paar dozijn patiënten. Sommigen kwamen op een afspraak die een week of zelfs langer daarvoor was gemaakt, maar de meesten waren spoedgevallen van buiten Damascus. Ze zaten op stoeltjes die hier en daar waren neergezet, of op de smalle buitentrap. Terwijl ik een sigaret rookte, keek ik naar de mensen om me heen en naar de secretaresse, die gekneet was van een zeldzaam zoet deeg. Ze zat aandachtig uitgeprinte collegedictaten te bestuderen ter voorbereiding op de halfjaarlijkse examens. Nu en dan gluurde ze glimlachend in mijn richting. Ondanks haar lieve uitstraling was ze altijd boos. Een mens kan tegelijk lief en boos zijn. Een jonge secretaresse die tegelijkertijd werkt en studeert en ook nog haar familie onderhoudt, die het net als zoveel andere families zwaar te verduren heeft.

Haar moeder had sinds haar man jaren geleden was overleden allerlei ziekten gekregen. Vroeger was ze een energieke, knappe vrouw geweest, die met haar vijftigjarige, slanke lichaam het leven had uitgedaagd. Toen stierf haar grote liefde en kreeg ze hoge bloeddruk, suiker, nierstenen en een schildklier-aandoening. Ze werd een vormeloze homp vlees, die niet meer uit bed kwam. Haar gescheiden zuster woonde bij hen in, samen met haar dochtertje van twee. En dan was er nog haar enige broer, die

jaren geleden zijn verstand had verloren. Op eenentwintigjarige leeftijd was hij verliefd geworden op een medestudente van dezelfde kunstacademie waar ik ook studeerde. Ze was de dochter van een lage legerofficier en woonde in Mezze 86. Het toeval wilde dat de zoon van de baas van een afdeling van de geheime dienst op de universiteit ook zijn oog op haar had laten vallen. Laila wilde me niet zeggen welke afdeling. Die informatie was niet belangrijk. Hij was verliefd op haar geworden en wilde haar meenemen op een uitstapje naar 'het buitenhuis' van zijn vader. 'Buitenhuis' is een gangbare term onder kinderen van belangrijke functionarissen en verwijst naar een aantal landgoederen aan de rand van Damascus, die aan hoge officieren worden geschonken zodat ze er samen met hun familie hun vrije tijd en hun vakanties kunnen doorbrengen. Het meisje weigerde het aanbod, want ze had een relatie met de broer van Laila. Op een ochtend werd Laila's broer ontvoerd toen hij zijn huis in Masakin Berzé verliet. Hij was een hele week weg en kwam terug als een lege huls. 'Ze hebben hem dagenlang aan zijn voeten opgehangen, met zijn hoofd naar beneden, tot ze het laatste greintje verstand uit hem hadden gepeurd.' Ik hoor het Laila nog zeggen, toen ik een keer in de kliniek kwam en haar alleen aantrof. Ze zei dat haar broer zonder verstand was teruggekomen. Sindsdien zat hij op zijn kamer, met de deur op slot. Door het geopende raam, dat uitkeek op de drukke straten van Masakin Berzé, riep hij naar de mensen: 'Hebben jullie Hafiz al-Assad gezien? Als jullie hem toevallig zien, roep hem dan en zeg tegen hem dat ik pas uit mijn kamer kom als hij me persoonlijk komt bezoeken.' Niemand schonk aandacht aan zijn woorden, want hij was krankzinnig. Hij had zijn verstand verloren. Hij heeft zelfs een keer uit het raam gepist. Hij richtte zijn straal zomaar op een voorbijganger, zonder zich iets aan te trekken van zijn gevloek en getier.

Laila slijt haar dagen in deze kleine kliniek, tussen mensen die allemaal op de een of andere manier op haar broer lijken; hun verhaal is niet minder vreemd dan het zijne. Ze studeert, en ondertussen regelt ze afspraken, drinkt ze grote hoeveelheden Nescafé met melk en rookt ze als een ketter. Daarna gaat ze terug

naar huis om haar moeder te verzorgen, die een bedlegerige, amorfe figuur is geworden. Maar ze gaat ook terug voor haar enige, gescheiden zus, haar nichtje en haar broer, die zich heeft opgesloten in zijn kamer en in zijn waanzin.

Ik observeerde Laila en dacht na over die zachtheid van haar die ondanks alles uit haar ogen straalde. Het is niet gemakkelijk om moeder, vader, dokter en echtgenoot tegelijk te zijn en toch jezelf te blijven en je eigen gelaatstrekken te behouden. Het kan niet anders dan dat je gezicht verandert als je zo zwaar belast wordt. Dat je het ene moment somber bent en het volgende vastberaden en dat je ogen nu eens wreedheid en dan weer tederheid uitstralen.

Terwijl ik daar zat, liet ik mijn blik over de patiënten gaan. Er kwam een jongeman van begin dertig binnen. Lang, breedgeschouderd, met geprononceerde gelaatstrekken, alsof ze waren uitgesneden, of geboetseerd. Hij had dik, pikzwart haar en zijn borst stond vooruit. Later zou ik hem gaan benijden om die borstkas die zoveel zuurstof kon verstouwen. Ik voelde die jaloezie overigens niet tijdens onze eerste, vluchtige ontmoeting, maar pas maanden later. Ik, die in paniek raakte bij het idee dat er geen zuurstof meer over zou zijn en dat ik zou sterven terwijl ik toekeek hoe Nasiem zijn longen vulde, die meer capaciteit hadden dan die van ons gewone mensen, met onze ingevallen borstkas. Die eerste keer lette ik niet op zijn dikke, harde spieren, met uitstulpingen die erop wezen dat de eigenaar bezeten was van elke afzonderlijke spierbal. Hij werkte zich in het zweet, zodat elke spier apart kon gedijen. Door de dikke winterkleden die hij droeg, waren dat soort details niet zichtbaar, maar toen hij een keer zijn mouwen opstroopte en ik zijn polsen zag, raakte ik geobsedeerd door het stuk arm tussen zijn hand en zijn elleboog. Dat relatief kleine stukje lichaam voerde me naar een andere wereld, waar ruimte was en waar de zuurstof niet werd weggezogen.

Ik ben dol op botten. Ik hou ervan als een lichaam knokig is. Lichamen waarvan de botten zijn verstoppt onder een laag mals vlees kunnen mij niet bekoren. Zodra ik dat zie, ga ik op zoek

naar de knokels in de handen, de polsen en het gebied rond de keel en tussen de hals en de borst. Het sleutelbeen, bedoel ik. Hoe kan zo'n zwaar woord verwijzen naar zo'n warm en vloeiend deel van het lichaam?

Toen hij ging zitten en zijn mouwen opstroopte en ik de uitstekende botten van zijn polsen onder de tere, met zwart donshaar bedekte huid zag, liet ik mijn ogen afdalen naar zijn voeten. Hij had zijn ene been over zijn andere geslagen en zijn spijkerbroek was iets opgetrokken. Tussen de rand van zijn sportschoenen en de zoom van zijn spijkerbroek was het bot duidelijk te zien. Ik heb geen duidelijke reden voor mijn voorliefde voor botten. En ik heb het nooit aan Kamiel verteld.

Nasiem ging met alle botten die hij bezat op de bruine metalen, met goedkoop leer beklede stoel zitten. Ik keek hem aan, maar hij was zich niet bewust van mijn aanwezigheid. Hij was zich eigenlijk helemaal niet bewust van de aanwezigheid van anderen. Totdat hij een sigaret opstak en de as op de grond liet vallen. Laila keek hem verbijsterd aan en zei op ingehouden toon: 'Er staat een asbak op de tafel vóór u.' Het was alsof ze met die opmerking een einde maakte aan een langdurige verstrooidheid waarin Nasiem was verzonken, zoals je kunt zinken in de zee. Hij die zo bang was voor de zee. Hij sperde zijn ogen wijd open, maar verontschuldigde zich niet. Hij keek alleen even naar links, waar de tafel stond met daarop een asbak met kapotte randen. Hij tikte zijn sigaret af, zonder zich te bekommeren om de as die hij opzettelijk op de grond morste. Hij bukte zich zelfs niet om de grond onder zich schoon te maken. Hij gedroeg zich alsof hij in een park of op straat zat, waar een briesje dat klusje vroeg of laat wel zou klaren. Alsof Laila niet bestond. Op dat moment had hij niet kunnen vermoeden dat het Laila was die zich een paar minuten later over de grond zou buigen om de as op te vegen. Ik was eerder aan de beurt dan hij. Terwijl ik met Kamiel zat te praten, voelde ik dat Nasiem probeerde iets op te vangen over mijn leven, dat was uitgestrooid over de kartonnen kaarten die op Kamiels bureau lagen en waarop hij onbegrijpelijke tekens noteerde. Die dag liep ik over van verdriet. Ik had me voorgeno-

men Kamiel te vertellen over een vreemde droom die ik de vorige nacht had gehad, maar ik veranderde van gedachten. Kwam het door die merkwuurde knokige man die daar achter de dunne houten deur zat?

Ik vertelde dus niet aan Kamiel dat ik op het dak van een oud, laag, Damasceens gebouw zat. Het was vollemaan. Ik zat op de rand van het dak en het kon me niet schelen dat ik elk moment naar beneden kon vallen. Ik keek naar de maan, blij dat hij vol was. Tegelijkertijd was ik ook verbaasd, want doorgaans ben ik niet zo gek op de vollemaan. Ik hou niet van volle, ronde, voltooide dingen. Ik heb liever dat er iets ontbreekt, dat geeft me een gevoel van volledigheid en vervulling. Maar die avond stemde het me wel gelukkig dat de maan vol was, rood en rond als een Arabisch brood, alsof hij recht uit mijn ziel kwam, als een spiegel die mijn eigen volheid reflecteerde. Ik die mezelf meestal verwijten maak en genadeloos straf voor zonden die ik al dan niet heb begaan. Van alle slechte dingen die in de wereld gebeuren geef ik mezelf de schuld, alsof ik een deel van de verantwoordelijkheid draag. Misschien is het feit dat ik ben geboren al voldoende en maakt enkel mijn bestaan op deze vreemde wereld me al verantwoordelijk voor een deel van de rampen die er gebeuren.

En toen viel mijn hart. Nee, mijn hart viel niet plotseling. Eerst viel de maan op de grond en daarna voelde ik hoe mijn hart ook naar beneden stortte. Ik voelde een pijnlijk verlies, en op datzelfde moment, nadat de maan was gevallen, zag ik een auto ronkend door de donkere lucht zweven. Achter het stuur zat een man. Zijn vrouw zat naast hem. Ik weet niet of ze echt zijn vrouw was, maar door de lome verveling op haar gezicht kreeg ik dat vermoeden. Zijn echtparen niet altijd verveeld? De man die zijn auto door de lucht manoeuvreerde, was in de zestig, en zijn vrouw ook.

Ik vertelde Kamiel dus niet over mijn droom. Ik begon te stotteren, en de lust om te praten verging me. Terwijl Kamiel me onder druk zette, me uitvroeg en de woorden uit mijn mond trok, dacht ik aan die jongen die buiten zat. Toen ik uit de spreek-

kamer kwam, zocht ik zijn ogen. Hij maakte een verstrooide indruk. Hij staarde me aan, maar met een afwezige blik, alsof hij de deur open en dicht zag gaan maar niet merkte dat er iemand naar buiten kwam.

Er verstreken een aantal lange weken van vluchtige ontmoetingen, tot hij op een dag vóór mij aan de beurt was. Hij kwam naar buiten en ik ging naar binnen. Toen ik klaar was, zei ik Laila gedag en liep de lange, smalle trap af. Tot mijn verrassing zat hij op de onderste trede van het gebouw, dat uit drie verdiepingen bestond. Ik liep langs hem heen en groette hem. Hij keek me aan met diezelfde verstrooide blik en zei op onverschillige toon: 'Ik heb vijftig minuten op u gewacht. Wilt u koffie met me drinken?' Ik knikte. We verlieten het gebouw en liepen samen verder, zonder een bepaalde richting aan te houden. De hele weg naar de Hamrastraat en al-Sja'laan zeiden we geen woord tegen elkaar. Bij het Sjaamhotel stopte hij even. Toen ging hij naar binnen, zonder me te vragen of ik misschien liever ergens anders naartoe wilde. Ik volgde hem naar binnen. Hij koos het tafeltje het dichtst bij het raam. Ik ging tegenover hem zitten. Hij riep de ober en zei zelfverzekerd, zonder een sprankje twijfel: 'Een ijskoud biertje, graag.' Hij vroeg niet wat ik wilde drinken. De ober keek me afwachtend aan. 'Een middelgrote koffie,' zei ik. Tot dat moment had hij me nog niet aangekeken. Hij was druk met het observeren van de voetgangers op straat. Ik voelde me niet op mijn gemak en vroeg me af wat ik hier deed met deze vreemde, knokige jongen. Ik kende zelfs zijn naam niet en ik vond het raar om hem ernaar te vragen. Hoe kon ik uitgaan met een man van wie ik de naam niet eens kende? Hij vroeg de mijne ook niet, waarschijnlijk omdat hij totaal niet geïnteresseerd was in hoe ik heette. Hij stak een sigaret op. Hij had een vreemde manier van roken: hij nam een diepe trek, waarvan hij een deel in kleine wolkjes uitblies, die hij vervolgens weer inhaleerde. Ik begon naar de wolkjes te kijken die eerst naar buiten kwamen en die hij vervolgens allemaal weer opzoog, zonder zelfs maar het dunste sliertje te laten ontsnappen. Hij maakte een zelfverzekerde, degelijke indruk op me, alsof hij tevreden was en genoeg had aan zichzelf,

precies zoals ik die dag in die droom was geweest die ik niet aan Kamiel had verteld. Maar waarvoor had hij Kamiel dan nodig? Om nog meer zelfvertrouwen te krijgen en nog sterker te worden? Of had Kamiel van hem gemaakt wat hij nu was? Hij dronk zijn bier uit het flesje. Hij zette het aan zijn lippen en nam een vastberaden slok. Hij liet niet de zwaartekracht zijn werk doen en de bruine vloeistof in zijn mond glijden, maar hij was degene die de hoeveelheid bepaalde, waardoor ik me nog sterker bewust was van zijn zelfverzekerdheid en kracht. Terwijl ik de lauwe, smerige koffie opdronk, voelde ik de spanning naar mijn hoofd stijgen en het koude zweet over mijn voorhoofd lopen. Mijn hartslag begon aan zijn vervloekte wedloop en het bloed klopte in mijn borst, mijn aderen en mijn hals. Ik opende snel mijn tasje en begon koortsachtig naar het doosje Xanax te zoeken. Ik brak een tablet doormidden en legde de helft onder mijn tong, zoals Kamiel me had geadviseerd te doen in panieksituaties. Het tablet, of de helft ervan, smelt onder je tong, waardoor de werkzame stof sneller je hoofd bereikt. Ik nam een slok water. De jongen met de onbekende identiteit had gezien wat ik deed. Hij had gezien dat ik in paniek mijn hand in mijn tasje stak, het doosje eruit haalde, een half tablet onder mijn tong legde waarvan hij niet zeker wist wat het was, en een slok water dronk. Hij had het zien gebeuren en besloot me met zijn gebruikelijke kalmte te observeren. Maar ik vond zijn kalmte op dat moment helemaal niet gebruikelijk. Hij vertrok geen spier. Hij was niet verbaasd en totaal niet nieuwsgierig naar de reden van die plotselinge spanning. Het betekende trouwens wel dat het tablet sneller zijn werk deed, want als ze me tijdens dit soort acute paniekaanvallen vragen gaan stellen, raak ik alleen maar meer van de wijs. Het idee dat ik me moet verontschuldigen, iets moet uitleggen en absurde vragen moet beantwoorden, maakt de paniek alleen nog maar groter. Hij dronk de laatste slok bier op en vroeg om de rekening. Nadat hij had betaald, stond hij plotseling op en zei tegen me: 'Dank u dat u mijn uitnodiging hebt aangenomen. We zullen elkaar vast nog weleens treffen. Ik ben blij dat ik u heb leren kennen.' Vervolgens liep hij weg, alsof hij er nooit

was geweest. Ik vroeg me af waarom we elkaar vast nog weleens zouden treffen. Wat maakte hem daar zo zeker van? En dat hij blij was dat hij me had leren kennen! Had hij me dan wel leren kennen? We hadden helemaal niet met elkaar gepraat! Hij had zijn bier opgedronken en ik mijn lauwe, smerige koffie, en daarna was hij weggegaan. Bedoelde hij dat we nog een keer samen bier en koffie zouden gaan drinken? Had hij misschien iemand nodig die bij hem zat terwijl hij zijn bier opdrank?

Een paar weken later gebeurde hetzelfde. Ik kwam uit Kamiels kliniek en daar zat hij op de trap te roken. 'Koffie?' vroeg hij. Net als de vorige keer nodigde hij me uit voor een kop koffie en nam hij zelf een biertje. Alleen was de tweede keer zijn uitnodiging korter: in plaats van een hele zin kwam hij niet verder dan het woordje 'koffie', uitgesproken op vragende toon. Het vraagteken bleef in de ruimte hangen. Ik reageerde met een kort, stug knikje en liep verder. Hij liep achter me aan, maar deze keer zei ik: 'Ik hou niet van het Sjaamhotel.' 'Waar houdt u dan wel van?' vroeg hij, en ik antwoordde zonder aarzelen: 'Marmar.' Hij draaide zich om en keek me aan met een licht verbaasde blik in zijn ogen, maar voordat ik iets kon zeggen, herstelde hij zich en zei: 'Oké.' Ik weet niet waarom ik Marmar voorstelde. Misschien omdat ik wilde dat de zaken vanaf het begin duidelijk zouden zijn? Omdat hij elke uitnodiging een uitnodiging voor koffie noemde, zelfs wanneer hij zelf van plan was bier te gaan drinken? In Marmar wordt doorgaans geen koffie gedronken.

We stonden op de stoep tegenover de kliniek van Kamiel. Het was iets over zevenen. Vrouwen, kinderen en straatventers zaten op de lange trottoirs van Jisr al-Abjad, waar ze hun Chinese koopwaar hadden uitgesteld. Het lawaai maakte me gespannen. Ik liep snel de straat op om een taxi aan te houden. Minuten gingen voorbij voordat we er een vonden. Hij bleef op de stoep lopen, terwijl ik een paar stappen voor hem uit liep, in de hoop in die helse drukte een lege taxi te vinden. Ik stapte achterin en hij kwam naast me zitten. Ik was verbaasd. Gewoonlijk gaan mannen naast de bestuurder zitten. Als een man naast mij, dus achter de chauffeur, plaatsneemt, vinden chauffeurs dat meestal

ongepast. Ze beschouwen het als een belediging van hun mannelijkheid, of in het gunstigste geval iets wat afbreuk doet aan de mannelijkheid van de passagier die achterin naast de vrouw gaat zitten.

Toen we achterin zaten en ik tegen de chauffeur had gezegd ‘De Thomaspoort, alstublieft’, voelde ik hoe zijn hand naar de mijne gleed en hem vastpakte. Intussen bleef hij onverschillig uit het raampje turen, zonder de moeite te nemen me aan te kijken. Op dat moment constateerde ik alleen dat hij mooie handen had, dat die mooie hand de mijne vasthield en dat ik dat moment niet wilde bederven. Ik liet mijn hand in de zijne liggen en klemde hem stevig vast zodat hij niet kon ontsnappen. Zijn hand was warm, en door mijn koude hand werd hij nog warmer. Wilde dat zeggen dat zijn hart koud was? ‘Een koude hand, een warm hart,’ zei mijn moeder altijd, maar het omgekeerde heb ik haar nooit horen zeggen.

Ik had Laila niet verteld dat we al een paar keer uit waren geweest en ik denk ook niet dat hij het haar heeft verteld. Vanaf het begin had hij een moeizame relatie met Laila. Sinds hij zijn sigaret op de grond had afgetikt, leek het moeilijk voor hen om het goed te maken. Hij heeft me nooit gevraagd waarom ik naar Kamiel ging, en omgekeerd vroeg ik het ook niet aan hem. Eerst gingen we één keer per maand uit, daarna één keer in de twee weken en na verloop van tijd ontmoetten we elkaar nog regelmatig en ging er geen week voorbij zonder dat we elkaar minstens één keer zagen. Nadat ik erachter was gekomen dat hij schrijver was, zocht ik in alle bekende en onbekende boekhandels naar zijn boeken, maar ik vond er niet een. Zelfs zijn naam was niet bekend bij de verkopers, die toch alles lezen wat met boeken te maken heeft. In die tijd zochten we nog niet op Google. Ons leven was gesloten, tot vervelens toe. Toen ik tegen Nasiem zei dat ik geen enkele titel van hem kon vinden, glimlachte hij, terwijl hij toch bepaald niet iemand is die gemakkelijk glimlacht. Als hij zijn lippen opent, zie je duidelijk dat hij er met veel moeite en tegenzin een glimlach uit perst en hij rust niet voor hij ze weer heeft gesloten. Later hoorde ik dat hij zijn boeken onder een

pseudoniem publiceerde. ‘Bang voor vervolging?’ vroeg ik hem. Hij schudde zijn hoofd. ‘Nee, bang voor de angst.’ Punt. Meer zei hij niet, en ik voelde een enorme drang om hem te omhelzen, om deze vreemde man die tegenover me zat en van wie ik niets wist, behalve dat hij knokig was en dat hij boeken onder een pseudoniem publiceerde, te omhelzen. Toch besepte ik dat ik deze man met zijn uitstekende beenderen had ontmoet op een keerpunt in mijn leven. ‘Bang voor de angst.’ Het waren precies dezelfde woorden die ook mijn leven beïnvloedden.

Angst heeft meer dan één vorm en één betekenis, maar degenen die bang zijn voor de angst delen wel allemaal hetzelfde pad met elkaar. Ik vroeg hem me meer te vertellen over die angst voor de angst, want, zo zei ik, schrijvers konden dat waarschijnlijk beter uitleggen dan wie dan ook. ‘Is het denkbaar dat je vermogen om te fantaseren erdoor wordt verstoord?’ ‘Jazeker’, zei hij, en daar liet hij het bij.

Nasiem is bang voor angst. Als hij zijn romans onder zijn eigen naam publiceert, vreest hij dat hij bang wordt. Het is geen duidelijk gedefinieerde angst, bijvoorbeeld om gearresteerd, vervolgd of ondervraagd te worden, of om een reisverbod opgelegd te krijgen, maar het is een angst die daaraan voorafgaat. Zelfs als hij niet wordt opgepakt en niet in de problemen zit, zal hij nog bang zijn. Hij is bang om met zijn angst en zijn angstgevoelens te worden geconfronteerd. Hij heeft zijn angst verdrongen door een schuilnaam te gebruiken, die hem een zekere bescherming kan bieden.

Toen ik nog wat beter nadacht over zijn opmerking, ontdekte ik dat het niet alleen een kwestie is van bang zijn voor de angst nadat hij een boek heeft gepubliceerd, maar ook voor de angst tijdens het schrijven. Als hij onder zijn eigen naam schrijft, wordt hij bang, en vervolgens wordt hij een gevangene van zijn angst. Door dat pseudoniem krijgt hij moed en staat hij meer open tijdens het schrijven. Zo kan hij ontsnappen aan zelfcensuur, omdat de echte Nasiem geen schrijver is, maar een arts. Zijn pseudoniem is de schrijver.

Maar waarom vertelde hij me niet dat hij arts was en koos hij ervoor zich aan me voor te stellen als een schrijver met een pseudoniem? Ik heb hem niet gevraagd of hij ooit ook maar één moment rekening heeft gehouden met de uitgever. Was de kans niet groot dat die zou worden opgeroepen voor ondervraging en dat hij de ware identiteit van de schrijver zou moeten prijsgeven? Dat heb ik hem nooit gevraagd. Ik was bang voor de angst. Ik was bang om hem bang te maken. Toen had ik nog geen van zijn drie romans gelezen.

Hij zag de angst uit mijn ogen stromen

Met mijn rechterhand pakte ik mijn mobiel en hield hem tegen mijn oor, terwijl ik met mijn linkerhand mijn rechterschouder masseerde en met mijn wijsvinger op de gezwollen ader aan de linkerkant van mijn hals duwde. Ik ving mijn hartslagen op, die elkaar snel opvolgden. Ik was bang, mijn lippen werden langzaam gevoelloos en ik voelde mijn voorhoofd koud worden, en ook mijn bovenlip, waarop zweetdruppeltjes parelden, zodat er een dun, glanzend laagje ontstond. Ik hoorde zijn stem niet meer, of om precies te zijn, ik verstond niet meer wat hij zei. Ik hoorde slechts een stem zinnen herhalen, die door vreemde, aaneengesloten letters met elkaar waren verbonden. Ik zag de letters voor mijn ogen dansen. Ik herinner me alleen de *alif* en de *ba* nog. De vormen van de resterende letters versmolten met elkaar en verdwenen in de schaduw van andere letters. Ik zag hoe hij de *ba* bereed en de *alif* vastpakte, terwijl de *hamza* als een vlek boven zijn hoofd bleef hangen. Bij elke ontmoeting bleef dat beeld me achtervolgen. Dan zat ik tegenover hem en keek ik naar de *hamza* boven zijn hoofd. Hij dacht dat ik in de ruimte staarde, en zoals gewoonlijk liet dat hem onverschillig. Misschien was het trouwens geen desinteresse van hem, maar kwam het doordat hij eraan gewend was dat ik in de ruimte staarde, want sinds ik hem beter had leren kennen, was ik begonnen met staren, in het niets, naar om het even wat, als het maar niet zijn ogen waren, die ik inmiddels zo goed had leren kennen. Wanneer je iemand goed kent, zijn hele verhaal hebt gehoord en er geen ver-

rassingen meer zijn, hou je op met kijken en ga je in het niets zoeken naar een plek om naartoe te vluchten, als het maar niet die twee ogen zijn die zo vertrouwd zijn geworden dat het pijn doet.

De stem die door de telefoon letters uitstootte die met elkaar verbonden waren als een lettertrein waarmee kinderen hun eerste woordjes leren, stierf weg, en de letters die voor mijn ogen dansten, verdwenen. In plaats daarvan hoorde ik een enorme klap.

Ik wist het...

Vanaf het begin wist ik dat het telefoongesprek zou eindigen met een harde klap, want als ik een paar seconden, of zelfs maar één seconde – dat maakte geen verschil – stil was, begon hij zich in het gezicht te slaan. Dan sloeg hij hard met zijn rechterhand op zijn rechterwang. Ik hoorde hoe zijn vingers zijn gezicht raakten, en dan zag ik voor me hoe het rood werd en zijn vingers afdrukken achterlieten op zijn door lichte baardgroei beschaaduwde wangen.

Hij slaat zichzelf met alle vijf zijn vingers, met zijn volle hand, om bevrediging te voelen, om pijn te voelen. Is het omdat hij een keer tegen me heeft gezegd dat genot een moment is waarop de pijn minder wordt? Slaat hij zichzelf om eerst pijn te voelen en dan, zodra die lichte pijn wegtrekt, genot? Of is het zelfkastijding? Mijn Irakese vriendin op de kunstacademie zei altijd als ze te kampen had met frustratie of naïviteit, of met om het even welke situatie die geduld vereiste: ‘Zal ik mezelf gaan slaan?’ Is dat wat ze bedoelde met slaan? Ik stel me voor hoe zij zich sloeg, terwijl ik luister naar het geluid van zijn hand die zijn gezicht raakt. Als ik niet weet hoe ik zijn zelfkastijding moet stoppen, maak ik een eind aan mijn stilzwijgen en zeg ik dat hij moet ophouden met zichzelf slaan. Ik kan mezelf moeilijk een houding geven in dit soort absurde situaties, die me behoorlijk van streek maken. Ik ben niet bang, maar ik raak in de war, en dat frustreert me. Dan verbreekt hij, zoals gewoonlijk, ineens de verbinding en hoor ik niets meer. Ik denk aan die twee handen. Ik heb mezelf nog nooit geslagen, ik omhels mijn lichaam juist met

mijn armen. Ik doe dat zo vaak dat ik me de laatste keer niet eens meer kan herinneren. Dan breng ik mijn armen naar elkaar toe zodat ze om mijn lichaam vallen en mijn vingers beide kanten van mijn rug raken. Terwijl ik mezelf omhels en mijn haarlokken streel, fluister ik: ‘Niet bang zijn, meisje. Langzaam en diep doorademen. Niet bang zijn. Dit is weer zo’n paniekaanval. Het gaat vanzelf over. Doorademen...’

Ik zit achter het stuur. De weg gaat omhoog, ik weet niet waarnaar toe. Tegelijkertijd zit ik op de rechterstoel, naast mezelf, terwijl ik ook nog steeds de auto bestuur. Ik zweer dat ik op de stoel rechts van de chauffeur zit. Terwijl ik ook degene ben die de wagen bestuurt, heb ik mezelf niet één keer op de plek rechts naast de bestuurder zien zitten. Ik zit altijd op de plek van de bestuurder, naast mijn andere ik. Af en toe gluur ik opzij. Mijn andere ik, die naast me zit, maakt zich geen zorgen, terwijl ik, die de auto omhoogdirigeer, bijna sterf van angst en paniek. Aan de andere kant van de weg is een grote zee, die zich uitstrekt tot zover het oog reikt, en ondertussen woedt er een hevige storm. Ik haat stormen. Ik kan tegen de kou, hoe streng die ook is, en ik kan ook tegen zware regens. Ik verdraag het water op mijn lichaam en ik geniet zelfs van de pijn die de striemende regen veroorzaakt. Maar ik haat storm. Ik ben bang voor het lawaai, terwijl mijn geest heen en weer fladdert onder het geloei. Ik heb het gevoel dat de storm me van mijn plek zal rukken en me uit mijn evenwicht zal brengen. Zelfs als ik me in huis verstop, raak ik in paniek van het geloei.

Ik rij de auto naar boven, terwijl de razende wind grote golven zout zeewater opstuwt en uitstort op de linkerkant van de weg, de weghelpt waarop ik rij, samen met mijn andere ik. Ik moet me haasten en zo snel mogelijk op de top zien te komen waar mijn huis staat. Ik weet niet of het mijn huis is, maar het is wel het huis waar ik vol ongeduld hoop aan te komen. Het verbaast me dat mijn hart, naarmate de auto stijgt, steeds harder tekeergaat. Het verbaast me omdat ik niet te voet naar boven ren en alleen maar met de toppen van mijn tenen op het gaspedaal hoeft te

duwen om de auto sneller te laten rijden. Mijn hart klapt bijna uit elkaar, zo hard bonst het. Ik gluur naar mijn andere ik en zie dat ze kalm en onverschillig op het strand naar de zee zit te kijken, genietend van het warme meizonnetje en van het gelach van de moeders en hun kinderen, die blij zijn omdat de zomer in aantocht is. En ondertussen jakker ik verder, voordat de zee ons opslokt. Eigenlijk ben ik niet bang voor de zee. Het water jaagt me geen angst aan. Ik kan goed zwemmen, op de golven springen en mijn lichaam laten meedeinen met de beweging van het woelige water. Nasiem is degene die bang is voor de zee. Hij zwemt alleen langs de rand en nooit recht de zee in. Hij wordt benauwd als hij de bodem niet onder zijn voeten voelt, zegt hij. Ook Nasiem kan goed zwemmen, maar het heeft niets te maken met hoe goed je kunt zwemmen. Zodra hij de zee in stapt en het water over zijn lichaam spoelt, wordt hij zwaar als een steen. Dat gewicht hindert hem in zijn bewegingen, waardoor hij gaat spartelen als een baby.

Maar Nasiem is niet bij me. Mijn hart slaat over van een paniek die het zweet rijkelijk over mijn hele lichaam doet stromen, alsof iemand urenlang een spons in het water heeft gehouden en hem nu boven me uitknijpt. Ja, zo stroomt het zweet over mijn lichaam, als uit een spons. Nasiem, die bang is voor de golven en de zee, is niet bij me. Ik ben alleen met mijn ziel. Wat betekent dat? Is de angst die mijn poriën opent en het zweet zo overvloedig laat lopen Nasiem? Mijn geest kan toch doordrongen zijn van de zijne, ook als hij fysiek niet aanwezig is? Misschien zit hij wel in mijn binnenste, in mijn verbeelding en in de plooiën van mijn herinneringen, zowel de herinneringen die ik al heb als de herinneringen die ik nog niet ken. Waarom zou ik anders zo bang zijn? Het bewijs is dat ik hem een paar ogenblikken later op een andere plek ontmoet. Ik weet niet precies waar. Op een plek die aan een vliegveld doet denken. Ik heb veel angsten die te maken hebben met grote groepen mensen, de aanblik van rennende, hijgende mensen met hun koffers... vliegtuigen... vliegen... vallen... dood... Maar nu ben ik niet bang! Ik heb het gevoel dat ik een paar minuten geleden Nasiems angst voor water,

zee en verdrinking heb overgenomen en nu, op het vliegveld, word bevrijd van mijn eigen, intrinsieke angst en die vergeet. Ik heb mijn angst voor de hemel vervangen door zijn angst voor de aarde, of eigenlijk alleen dat deel van de aarde dat wordt overspoeld door water.

Ik zit aan een grote tafel en Nasiem zit een stuk verderop. Plotse-ling merk ik dat Kamiel naast me koffie zit te drinken en een sigaret rookt. Ik vraag hem niet hoe hij op het vliegveld durft te roken en het verbaast me niet dat hij naast me zit. Ik vraag hem ook niet hoe hij hier is gekomen. Zoals altijd kijkt hij me aan van achter de rookwolken die uit zijn mond en zijn neusgaten omhoogkringelen. Hij begint me verwijten te maken. Hij zegt dat ik in al die jaren geen steek ben veranderd. Ik woon nog steeds op dezelfde plek, ik sta, zit, praat, eet, drink, rook, denk na... Ik heb al die tijd geen vin verroerd, zegt hij. Ik voel me ongemakkelijk. Waarom komt hij hier om me verwijten te maken en me na al die jaren te laten beseffen dat ik teleurgesteld ben in mezelf? Ik gebruik zijn woorden, 'al die jaren', hoewel het er maar vierenhalf zijn geweest. Dat is bepaald geen mensenleven. Eerder een paar op elkaar gestapelde maanden. Maar op dat moment voel ik net als hij dat het 'al die jaren' zijn. Het lijken er zoveel omdat wat we in die periode hebben meegemaakt niet in vierenhalf jaar is te bevatten. Onmogelijk. 'Wat heb je al die jaren met je angst gedaan?' vraagt hij me, en ik antwoord: 'De angst groeit met ons mee.' Hij schenkt me die verstrooide blik die uit zijn ziel komt en de woorden rollen tevoorschijn tussen zijn lippen, verstopt achter een dikke snor: 'De angst groeit niet met ons mee, maar misschien vergezelt hij ons tijdens ons leven. Wat heb je met je angst gedaan waardoor hij zich in je geest heeft vastgeklonken?' 'Mijn angst zit niet vastgeklonken in mijn geest,' zeg ik opstandig, waarop hij me glimlachend op een vriendelijke maar licht verwijtende toon vraagt: 'Echt niet? Toch zie ik de angst uit je ogen stromen.' Terwijl hij dat zegt, voel ik een bijtende kou in mijn ogen prikken. Ik sluit ze, in de hoop dat als ik ze open, alles voorbij zal zijn. Maar zo gemakkelijk gaan dingen niet voorbij. Ik open mijn ogen en alles is nog hetzelfde. Kamiel, Nasiem en

de plek die doet denken aan een vliegveld vol mensen en lelijkheid. Ook ik ben nog hetzelfde. Ik sta op een vliegveld, maar ik ben niet bang, hoewel ik mijn eigen angst gadesla. Wat een afschuwelijke toestand. Ben je niet enkel bang om boven je eigen angst uit te stijgen, om hem vervolgens voorzichtig te observeren? Je probeert hem weg te duwen, hem vast te pakken als een handvol bladeren en ver van je af te gooien, maar de bladeren zijn te licht. Je probeert hem op te tillen als een handvol stenen en hem ver van je af te duwen, zodat hij weggaat en niet aan je blijft vastgeklonken, of te dicht bij je blijft, als lichte, rijpe boombladeren. Dan zie ik Nasiem zonder mij vertrekken. Het onvermijdelijke moment is gekomen dat hij moet instappen. Ik roep hem niet. Ik schreeuw niet. Integendeel, ik sta in alle kalmte op, neem afscheid van Kamiel en loop langzaam in dezelfde richting als Nasiem. Hij verdwijnt in de massa mensen die zich als een kudde met hun koffers in de hand naar voren dringen. Links van me zie ik Elias uit een houten hokje komen. Elias was een vriend van mijn vader, ze hebben samen in het Taljaniziekenhuis gewerkt. Als ik dichterbij kom, zie ik bloed uit zijn linkeroor komen. Hij drukt zijn vinger tegen zijn oor en probeert het bloeden te stoppen, terwijl hij op haast smekende toon zegt: 'Alsjeblieft, Antoinette, kom met me mee.' Ik weet niet wie die Antoinette is. Ze komt uit hetzelfde houten hokje, gekleed in een wit uniform en witte verpleegstersschoenen. Ze grijpt hem vast en legt hem in een langwerpige metalen kist die lijkt op een doodskist. Terwijl ze hem neerlegt, begint het bloed uit alle openingen te stromen, zoals het zweet uit mijn lichaam stroomt als ik met mijn auto naar boven rij. Elias baadt in het warme bloed dat net uit zijn aderen is gekomen, fris, de kleur van klaprozen. Links van hem ligt in net zo'n langwerpige kist een man die ik niet ken. Zijn hoofd en zijn gezicht liggen vanaf het midden open. Zijn ogen zijn uit elkaar geslagen, maar hij kan nog wel zien, want ook hij begint me smekend aan te staren. Ik sta er machteloos bij. Mijn machteloosheid lijkt niet op de machteloosheid die we meemaken in onze dromen als we tevergeefs proberen ergens dichterbij te komen. Dit is echte machteloosheid. Ik ben wel de-

gelijk in staat dichterbij te komen, want ik heb mijn voeten nog, maar het is uit eigen vrije wil dat ik het niet doe. Het openliggende hoofd dat in twee helften was gekleefd, is gevuld met uien: gepelde en gekookte uien van verschillend formaat. Ik weet niet hoe ik heb ontdekt dat ze zijn gekookt, maar ik weet pertinent zeker dat het zo is. Misschien zie ik het aan de vorm en de kleur, ik weet het niet. En wat maakt het uit of ze vers of gepeld zijn? Ik laat ze daar verkommeren en loop weg. Ik ren weg, want ik wil het vliegtuig halen, ik wil Nasiem inhalen, van wie ik een paar minuten geleden de angst voor de zee heb overgenomen. Ik stap in het vliegtuig, dat rondcirkelt en zo dicht boven de aarde vliegt dat de mensen in de stad waarboven we zweven, als ze hun hand opheffen, de buik van het toestel kunnen aanraken.

Die ochtend opende ik mijn ogen in het zachte, bekleemde ochtendlicht. Ik hoopte oprecht dat ik Nasiems angst voor de zee kon overnemen, dat ik zijn angst zou krijgen en dat ik die van mij op hem kon afwentelen. Toen dacht ik aan de gekookte uien die uit het hoofd van die onbekende man groeiden. Wat is dat soort dromen toch altijd heftig. Ik heb me nauwelijks bevrijd van het gehijg van de lange dag door te gaan slapen of ik word alweer ingehaald door het gehijg van mijn droom.

Ik opende mijn ogen. De ochtendschemering was zacht en bekleemd, zoals de beklemming die mijn geest in haar greep hield. Met mijn rechterhand pakte ik mijn mobiel en hield hem tegen mijn oor, terwijl ik met mijn linkerhand mijn rechterschouder masseerde en met mijn vingertop op de gezwollen ader aan de linkerkant van mijn hals duwde. Ik ving mijn hartslagen op, die elkaar snel opvolgden. Ik was bang. Ik hoorde zijn stem niet meer, of om precies te zijn, ik verstond niet meer wat hij zei. Ik hoorde een stem zinnen herhalen met vreemde, aaneengesloten letters die met elkaar waren verbonden. Ik zag letters voor me dansen op een willekeurige, wanordelijke manier. Ik herinner me alleen de *alif* en de *ba* nog. De vormen van de resterende letters versmolten met elkaar en verdwenen in de schaduw van andere letters. De letters die voor mijn ogen dansten, verdwenen.

In plaats daarvan hoorde ik een enorme klap.

Ik wist het...

Vanaf het begin wist ik dat het telefoongesprek zou eindigen met een harde klap, want als ik een paar seconden, of zelfs maar één seconde – dat maakte geen verschil – stil was, begon hij zich in het gezicht te slaan.

Waarom beschrijf ik dit tafereel opnieuw? Ik weet het niet. Ik heb niet tegen Nasiem gezegd dat ik hem in mijn droom heb gezien en dat hij vóór mij in het vliegtuig is gestapt. Dat hij niet op me heeft gewacht en dat ik voor het eerst in mijn leven niet bang was voor het vliegtuig en het vliegveld. En nog belangrijker, ik heb hem niet verteld hoe ik zijn angst voor de zee van hem heb overgenomen. Ik heb die ochtend niet tegen hem gezegd dat hij zich geen zorgen moest maken. Ik heb hem alleen voorgoed bevrijd van zijn angst. Is Nasiem, nadat hij de verbinding had verbroken, doorgegaan met zich op de wangen slaan? Heeft hij gehuild? Nee, Nasiem huilt niet. Mannen huilen niet, zegt hij. Ik heb hem nooit gezegd dat mannen in de traditionele, mythische betekenis van het woord niet alleen niet mogen huilen, maar dat ze ook niet bang mogen zijn. En dan heb ik het hier niet over de angst voor verdrinking, maar over andere, veel complexere angsten. Maar Nasiem huilt niet. De tranen komen tot de rand van zijn opgezwollen oogleden, waarna zijn ogen zich vullen met water. Zijn tranen stromen dus niet over, maar ze keren terug naar waar ze vandaan zijn gekomen. Nasiem slikt ze in. Zijn ogen kunnen slikken, net als zijn keel. ‘Slik ze in, slik ze maar in,’ zei mijn moeder altijd tegen me toen ik klein was. Ze verhinderde me te huilen, door me te gebieden de tranen door te slikken. Terwijl ik toekeek, vroeg ik me af of Nasiem misschien vreesde dat zijn tranen naar beneden zouden stromen en dat hij erin zou verdrinken. Was zijn angst om te verdrinken al zo hoog opgelopen? Dat hij zichzelf belette te huilen uit angst dat die tranen zo overvloedig zouden gaan stromen dat ze zijn lichaam zouden overspoelen en hij er, happend naar adem, in zou rondspartelen?

Ik zei niets tegen hem.

Ik wist niet wat ik aan moest met het manuscript dat hij me had gestuurd van zijn vierde roman, waarvan ik dacht dat hij die al af had. Terwijl ik het woord voor woord en letter voor letter verslond, de hoofdstukken opzoog en hijgend zocht naar komma's en punten, ontdekte ik dat de roman incompleet was en dat hij hem niet had afgeleverd zoals het hoort bij een roman. Deze had meer iets van de autobiografie van een vrouw die bestond uit angst. Zoals ik. Zoals hij. Wat wilde Nasiem? Vertrouwde hij erop dat ik het einde zou schrijven? Was hij met het boek begonnen en had de angst hem overvallen, waardoor hij niet in staat was geweest het af te maken? Wist Nasiem dan niet dat onvolledigheid me juist een compleet en verzadigd gevoel gaf? Dacht hij misschien dat de voltooiing van zijn roman hetzelfde zou zijn als de volheid van de maan in mijn hart op de dag waarop ik droomde dat ik aan het dak van een laag gebouw in Damascus bungelde? Op de dag waarop ik Kamiel niet had verteld over mijn droom, omdat die knokige man, zittend achter de houten deur, me uit mijn concentratie had gehaald? Was het toeval dat ik hem die nacht had ontmoet, een paar uur nadat de maan was gevallen?*

Het was vollemaan en ik was vervuld van mezelf en van die roman zonder einde.

---

* Religieus islamitisch visioen.

Het manuscript van Nasiem

Ik herinner me de zitkamer nog goed. En ik herinner me ook het groene tapijt met zijn donkere patronen waarop ik lag te spelen, en het gezoem van de vele houten schemerlampen; het enige wat de stilte doorbrak. Ik heb mijn kindertijd in diepe stilte doorgebracht. Zelfs zo dat ik me de schaarse beelden die in mijn geest zijn blijven hangen alleen in stilte kan herinneren. Het beeld zelf is stil. Geen lawaai, geen muziek, alleen het gepiep van de ramen.

Soms was dagenlang de elektriciteit in de wijk afgesloten. Ik herinner me nog dat de flatgebouwen aan de overkant waren verlicht, terwijl wij in duisternis en eenzaamheid waren gedompeld. Alleen ons gebouw. De stroom die voor ons was bestemd, werd afgetapt van de wijk Isj al-Woeroer, een volksbuurt die ver van de onze lag en grotendeels werd bewoond door lage alawitische officieren en hun gezinnen. Als de stroom bij hen werd afgesloten, ging bij ons ook het licht uit. Ons donkere gebouw stond altijd alleen, te midden van de andere gebouwen die wel waren verlicht. Het eerste telefoonnummer dat ik me herinner, is het nummer van de elektriciteitsdienst voor noodgevallen. Meestal namen ze niet op, of ze haalden opzettelijk de hoorn van de haak en lieten hem uren liggen. Die voortdurende stroomonderbrekingen waren een extra factor in de depressies die me al op jonge leeftijd overvielen. Daarnaast werd ons huis beheerst door ziekte. Mijn moeder verzamelde in de keuken allerlei kruiden en vreemdsoortige planten, met wonderlijke namen als alfalfa, hoenderbeet en aloë. Ze maakte ze schoon, sneed ze en perste ze, zodat mijn vader het sap kon opdrinken. Hoewel de smaak hem tegenstond, legde hij zijn vrouw geen strobreed in de weg als het ging om haar natuurrecepten, in

de hoop dat ze zijn weerstand zouden verhogen en weer wat kleur op zijn knappe gezicht zouden brengen. Ondertussen lag mijn vader in zijn kamer urenlang op bed te lezen en te schrijven. Wanneer hij zich verveelde, verhuisde hij naar de zitkamer om naar de radio te luisteren of naar een plaat van Fairouz, Vivaldi, Bach of Jacques Brel. Ik volgde hem in huis als een schaduw die zich aan hem vasthechtte en zelf geen stap voor- of achteruit zette. Ik herinner me niet dat ik iets anders in mijn kindertijd heb gedaan dan me aan hem vastklampen, naar hem kijken, naar zijn ademhaling luisteren en proberen een blik van hem op te vangen en te interpreteren. Ik klitte me aan hem vast, en op den duur wist ik al wat hij zou gaan zeggen voordat hij een woord had uitgebracht. Dat was niet zo moeilijk, want we deelden dezelfde herinneringen, die we in een treurige verstandhouding samen herbeleefden. Bovendien deelden we dezelfde vermoeiende eerlijkheid. Alle gesprekken waren toegestaan en er waren geen grenzen aan onze ideeën. Er waren geen taboes, of een idee nu goed was of fout. De absolute waarheid bestond niet. Alle ideeën werden onderworpen aan eindeloze, uitvoerige discussies. Die hardnekkige houding ten aanzien van spreken en luisteren heeft ertoe geleid dat ik hoge eisen stelde aan het leven en dat ik nooit tevreden was. Er was altijd meer, het hield nooit op. De dingen eindigden niet maar begonnen altijd, en niets was mooier dan het begin van iets. Wanneer het begin verbleekte, moest er worden gezocht naar een ander begin. Iets afsluiten was verboden en sleutels waren dus ook uit den boze. En geheimen ook, want we hadden vertrouwen in wat we meemaakten en we waren er niet bang voor. Schaamte was verboden. We kleedden ons aan met de deur open, omdat we ons niet schaamden voor ons lichaam. We hadden niets om ons voor te schamen.

Voor mij bestond het huis uit de slaapkamer van mijn ouders, naast de mijne, waar ik het grootste deel van mijn tijd doorbracht, zittend op de rand van het bed of liggend op de grond ernaast. En dan was er ook nog de deur van het piepkleine balkonnetje van de keuken, waardoor ik naar de taxi's gluurde, in de hoop dat in een daarvan mijn moeder zat, die soms urenlang weg was, pendelend tussen klinieken, medische laboratoria en kruidenmarkten, om al-

les te kopen wat de weerstand kon verhogen (amandelen, walnoten, boerenhoning, koninginnengelei, stuifmeel, cactuspitten, abrikozepitten...). Mijn moeder, die urenlang weg was, maakte zich nooit ongerust, want ze wist dat mijn vader niet alleen thuis was. Ik daarentegen wist me geen raad wanneer ze weer eens laat was. Slap van angst stond ik achter de deur van het balkon te wachten tot ze kwam. Ik wachtte op haar met mijn ogen, terwijl mijn oren gespitst waren op mijn vaders stem. Hij had een zachte stem. Ik heb hem nooit zijn stem horen verheffen, laat staan horen schreeuwen. Zelfs wanneer hij me bij zich riep, fluisterde hij mijn naam alsof ik tegenover hem zat.

De laatste jaren heeft mijn vader de meeste middagen slapend doorgebracht. Als mijn moeder weg was, liep ik de hele tijd op mijn tenen heen en weer tussen de keuken en mijn vaders kamer. Dan bleef ik altijd even voor de deur staan tot mijn pupillen zich hadden verwijd en mijn ogen gewend waren aan het donker. Daarna tastte ik voorzichtig mijn weg af met mijn voeten, bang dat ik tegen het bed of het nachtkastje zou stoten en hem wakker zou maken. Zo kwam ik steeds dichterbij. Eenmaal bij het bed, boog ik mijn hoofd met mijn bijeengebonden lange haar, steeds verder naar mijn vader, die zoals gewoonlijk op zijn zij lag te slapen. Als ik hem niet hoorde ademen, stak ik heel langzaam mijn vinger uit, zo langzaam dat ik het gevoel had dat ik door de uiterste concentratie verlamd zou raken. Al mijn zintuigen werden samengebald in de top van mijn vinger, die ik naar zijn neus bracht. Ik kwam nog dichterbij, overdreven voorzichtig, om zijn lippen en neus niet te raken, want dan zou ik hem wakker maken. Pas toen ik mijn vingertop warm voelde worden, kwam ik tot rust... Hij ademde.

Op een middag riep hij me. Zijn gezicht was bleek. Hij vroeg me om een kopje koffie, het enige wat ik goed kon maken in dat eenzame huis. Ik herinner me het kleine koffiekannetje nog goed. Het was van dik, donker roestvrij staal, dat niet door de tijd was verbleekt, omdat mijn moeder, die een obsessie had met hygiëne en de natuurlijke veroudering van dingen zo veel mogelijk probeerde tegen te gaan, het regelmatig in gekookt water met zout en citroen liet weken, zodat het zijn oorspronkelijke glans van jaren geleden

weer terugkreeg. Ik draaide de kraan met het waterfilter open en vulde het kannetje tot iets meer dan de helft. Ik stak het gas aan, zette het kannetje erop en keek toe hoe het warm werd, alsof ik niets anders in het leven bezat dan dat kleine wateroppervlak. Mijn leven vulde zich, alsof het zich in dat kannetje bevond. Ik werd moe van het staan. Terwijl ik naar het kannetje keek, bedacht ik dat papa vast ergens over wilde praten en dat dat kopje koffie alleen maar een smoes was om een gesprek te beginnen. Ik kreeg vreselijke buikkrimp. Het moest wel een pijnlijk gesprek worden; die koffie was alleen bedoeld om de weg vrij te maken. Het gefluister van het hete water verbrak mijn verstrooide gedachten. Een lepeltje suiker en het water begon te borrelen, en kalmeerde weer. Drie lepels koffie en het water begon opnieuw te borrelen. De koffie kwam omhoog, begon te koken en zakte weer. Ik hield van dat kleverige schuim, dat me deed denken aan de smaak van de melk waarmee vroeger Turkse koffie werd vermengd. (Toen ik klein was, was er nog geen Nescafé. Toen dronken we melk met gekookte Turkse koffie. Ik proef die heerlijke smaak nog steeds op mijn tong.) Ik kookte de koffie net zo lang tot elk spoor van het schuim was verdwenen. Ik zette het kannetje op een klein dienblad, met daarnaast een suikerkleurig koffiekopje met een dikke rand, beschilderd met bloemen. Ik bracht het blad langzaam naar de slaapkamer, om geen koffie te morsen. In die tijd droeg ik slippers. Mijn moeder had me geleerd erop te lopen alsof ik op blote voeten liep. Ik liep door het huis als een spook, zodat niemand kon horen dat ik eraan kwam. De zenuwen van mijn voeten en tenen waren na dagelijkse oefening zo gevormd dat de slippers, of om het even welk ander schoeisel, aan de hiel vast bleven zitten bij het lopen. Daardoor hoorde je ze niet over de vloer schuiven.

Ik ging mijn vaders kamer binnen. Hij was nog steeds bleek. Zijn bed stond aan de rechterkant. Elke zes maanden verplaatste mijn moeder de bedden. De ene keer sliep ze op het rechterbed en de andere keer op het linker enzovoort. Het rechterbed was grijs en de opstaande achterkant was versierd met smeedwerk van bloemen en bladeren. Mijn vader zat met zijn rug tegen het kussen geleund, tot zijn borst bedekt met een laken. Ik schonk de koffie in

en zette het kopje op het kleine nachtkastje rechts. Hij vroeg me naast hem te komen zitten. Eerst glimlachte hij liefdevol naar me, om het gesprek in te leiden. Toen zei hij één enkele zin, met zekere en beheerste stem: 'De dokter in Parijs heeft me verteld dat ik nog drie maanden te leven heb. We hebben nog maar liefst drie maanden!' Op dat moment kon ik mijn emoties niet bedwingen en de pijnlijke brok in mijn keel steeg naar mijn ogen, die zich vulden met stille tranen. Ik herinner me dat mijn stem wegstierf en dat mijn lichaam begon te schokken. Mijn ogen werden verblind door de tranen en ik zag niets dan duisternis voor me. Het water dat mijn oogleden vulde, kwam trillend omhoog, tot het overliep en ik het warme vocht op mijn gezicht voelde. Ik was niet in staat te bewegen. Ik wist niet dat dat moment mijn leven voorgoed zou veranderen. Ik wist niet dat die stuiptrekkingen mijn lichaam tot de dag van vandaag in hun ban zouden houden. Hij opende zijn armen om me te omhelzen, en als een massief blok, als een standbeeld dat van de ene plek naar de andere wordt verplaatst, liep ik naar hem toe en wierp me in zijn armen, terwijl het geluid van mijn gesmoorde, pijnlijke snikken ontsnapte aan mijn borst. Ik kuste hem in zijn hals, zoals altijd. Ik hield van zijn hals; ik voel de aanraking ervan nu nog bijna op mijn lippen. Voor mij was dat kleine stukje huid het hele huis. Het gaf me een gevoel van rust en veiligheid. Een paar centimeter, waar ik mijn hoofd op zijn schouder kon laten rusten, mijn gezicht tegen zijn hals kon leggen en kon verzinken in een vredige rust, die ik daarna nooit meer heb gevonden.

Ik weet niet wat me hier heeft gebracht. Is het rebellie tegen het advies van Kamiel om niet aan een dagboek te beginnen? Of is het een extreme behoefte om minstens één keer te vluchten naar die lange, harde jaren die elke dag weer mijn leven en mijn hoop op de proef stelden? Wat heeft Kamiel die avond nog meer gezegd? Hij had het niet alleen over dat dagboek. Hij maakte misbruik van mijn zwijgzaamheid en mijn weerzin om te praten en voerde me langzaam naar het aanlokkelijke terrein van mijn verbeelding. Mijn jeugd was immers niet alleen maar ongelukkig geweest. De eerste jaren van mijn leven moet ik ontsnapt zijn aan die hel. Anders zou het geluk zich niet in mijn geheugen hebben genesteld, ook al is

zijn schaduw nog zo licht, tijdelijk en broos en verdwijnt het als sneeuw voor de zon zodra het wordt geconfronteerd met verdriet. Alleen die droefheid blijft met haar volle gewicht en met gekruiste benen zitten. Ze werpt hier en daar haar schaduw af en beheerst alle andere emoties, zodat ik me verbeeld dat ik nooit iets anders heb gekend.

Kamiel probeerde me een andere herinnering te ontlokken, die ongetwijfeld ergens aanwezig moest zijn. Ik vertelde hem dat mijn leven was gevuld met vrouwen. Mijn vader was de enige man.

Ik heb een moeder en een tante van moederskant, die ik sinds ik kan praten 'mama' heb genoemd. Mijn tante heeft twee dochters. De een is vroeg getrouwd en heeft een dochter van mijn leeftijd. Daarnaast heb ik een tante van vaderskant, met drie dochters en drie zonen. Ik heb een grootmoeder van moederskant, die vroeg is gestorven. Ik heb nog een foto van haar waarop ze me een doorzichtig bruin bord voorhoudt, gevuld met witte suiker, die ik gulzig en stiekem opeet zodat mijn moeder het niet ziet. Ik proef de smaak nog op mijn lippen en de korrels knisperen nog in mijn oren. Ik heb ook een grootmoeder van vaderskant, die nog in leven is.

Ik vertelde Kamiel dat mijn kindertijd was gevuld met vrouwen. En niet zomaar vrouwen. Stevige vrouwen, met een zelfverzekerde manier van praten. Ze schreeuwden zo vaak dat hun stemmen voorgoed in mijn geheugen zijn geprent. Vrouwen die over de familie beslisten en zonder een greintje moeite alle zaken regelden.

Van de mannen heb ik alleen mijn vader. Mijn grootvader van moederskant is ook vroeg gestorven en van zijn laatste jaren herinner ik me alleen dat hij op bed lag in zijn kleine kamertje op de begane grond van hun huis in de wijk Afief in Damascus. Naast zijn bed bewaarde hij altijd stiekem een zak suikerklontjes, die hij 'karamels' noemde en waarvan hij mij er soms ook een gaf. Ik verklapte niemand iets over die gulzigheid van hem, niet beseffend dat hij diabetes had en dat zijn benen werden aangevreten door gangreen. Mijn grootvader van vaderskant is op hoge leeftijd gestorven; hij is over de honderd geworden. Maar mijn relatie met hem was meestal gecompliceerd en onverschillig. Ik heb één oom van moederskant, die als jongeman – ik was een kind van vijf – over

de kop is geslagen met de taxi waarmee hij terugkwam uit Aleppo. Hij raakte half verlamd en werd een ander mens, die ik opnieuw moest leren kennen nadat ik die aardige, goedlachse, levendige jonge oom had verloren. Ik heb ook nog een oudoom, met wie ik kennismaakte toen ik twaalf was. Hij had ruzie met mijn vader. En dan was er nog een oom die ik graag mocht. Hij had kinderverlamming gehad en ook hij is vroeg gestorven. Hij was de hele dag aan bed gekluisterd in een klein kamertje dat ze snel hadden gebouwd op het dak van een huis in het dorp dat zijn eigendom was. Hij sleet zijn dagen met koffie en arak drinken, 'lange Hamra's' roken en naar de radio luisteren. Er hing een muffe lucht in zijn kamer, want niemand keek naar hem om, behalve één zus, die hem slecht behandelde. Zij was mijn twee na oudste tante van vaderskant. Haar heb ik ook niet voldoende leren kennen, vanwege een meningsverschil tussen haar en mijn vader. Die tante verhuurde het huis, dat eigendom was van haar verlamde broer, aan een familie uit het dorp, op voorwaarde dat ze een kamer op het dak zouden bouwen waar haar broer, bedolven onder vuil, vocht en kou, zou kunnen wonen. Mijn oom is veertien jaar geleden gestorven, nadat hij versneden arak had gedronken.

Behalve mijn vader waren er dus geen mannen in mijn leven. Alleen maar zieken en doden.